

Rifat Celâl'den Rıza Tevfik'e Mektuplar

ABDULLAH UÇMAN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

(abdullahucman@yahoo.com), ORCID: 0000-0002-6663-6349.

“ ” Uçman, Abdullah. “Rifat Celâl'den Rıza Tevfik'e Mektuplar.” *Zemin*, s. 7 (2024): 212-243.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12518198>.

Burada mektuplarıyla bazı şiiirlerini yayımladığımız Rifat Celâl ile Rıza Tevfik’in ilişkisi ne zaman ve nasıl başlamıştır, bunu kesin olarak bilmiyoruz; ancak Rıza Tevfik 1918 yılında yayımlanan *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefyesi* adlı eserinin sonunda ona hitaben kaleme aldığı mektuba, “Aziz Dostum, Eski Arkadaşım Şâir, Edîb Rifat Celâl Bey’e” ifadesiyle başladığına göre, dostlukları eski bir tarihe uzanıyor olmalı. Mektuplarındaki ifadelerden, II. Meşrutiyet’ten önce Bursa’da, daha sonra Edirne’de Reji İdaresi’nde memurluk yaptığı anlaşılın Rifat Celâl’in, burada altıncı sırada yayımladığımız 14 Temmuz 332 (1916) tarihli mektubunu dikkatle okuduğumuz zaman, onun İstanbul dışında yaşıyor olmasına rağmen, devrin edebî ve kültürel faaliyetlerini âdeta onların içindeymiş gibi, yakından takip ettiği anlaşılmaktadır.

Rıza Tevfik, II. Meşrutiyet’in ilânından sonraki günlerde kendisine havale edilen E. J. W. Gibb’in yarım kalan *A History of Otoman Poetry* adlı eserinin Tanzimat’tan sonraki yenileşme dönemi Türk edebiyatıyla ilgili VII. cildini hazırlarken, kitaba dahil edeceği edebiyatçılarla ilgili olarak bazı şahıslardan mektupla bilgi ister.¹ Bunlar arasında babası Nâmık Kemal ve Edebiyat-ı Cedîde hakkında Ali Ekrem’dan,² İsmail Safâ hakkında kardeşi Ali Kâmi’den (Akyüz), ayrıca Alişanzâde İsmail Hakkı ile Hüseyin Suad (Yalçın) ve Fâzıl Ahmet’ten (Aykaç) biyografik bilgi talebinde bulunur.³ Rıza Tevfik, ailesi tarafından bize intikal eden terekese içinden çıkan söz konusu eserle ilgili olarak hazırladığı fihristte yer almamakla beraber, muhtemelen, adı geçen esere dahil etmeyi düşündüğü Rifat Celâl’den de biyografisini talep etmiş; o da, burada dördüncü sırada yer alan 28 Kânûn-ı Evvel 1329 (10 Ocak 1913) tarihli cevabî mektubuyla biyografisini kısaca şu şekilde yazıp göndermiştir:

“Büyük pederim, Filibe, Edirne, Trabzon, Erzurum, Yozgat valiliklerinde Zaptiye Müşiriyeti’nde bulunmuş olan Çürüksulu Hayreddîn Paşa; pederim Paris ve Almanya’da ikmâl-i tahsil ile hâkân-ı ma’sûm Murâd Hân’ın tabî-i husûsîsi nâmını taşımak şerefine nâil olan Doktor Mahmûd Celâl Paşa’dır. Kendisini şahsen tanırınız değil mi?

1 Abdullah Uçman, “A History of Ottoman Poetry’nin Yayımlanmamış VII. Cildi,” *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 9 (Mart 2001): 111-130.

2 *Edebiyat-ı Cedîde’ye Dair Ali Ekrem’den Rıza Tevfik’e Bir Mektup*, haz. Abdullah Uçman (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997).

3 *Rıza Tevfik’e Mektuplar*, haz. Abdullah Uçman (İstanbul: Büyüyenay, 2023): 1:38-49, 91-102.

Tahsilim idâdî derecesindedir. Fârisî'den *Kılliyât-ı Sa'dî*'ye kadar olan husûsî dersleri merhûm Muallim Feyzî Efendi'den ve etnografya, arkeoloji, estetik derslerini de müteveffâ Aristokles Efendi'den tahsil ettim. Fransızca'yı Makriköyü'ndeki Dominiklerin mektebinde, Rumca'yı da yine oradaki Rûm Rüşdiyesinde öğrendim. Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde de ilk talebe ile beraber üçüncü şahâdetnâme aldım. İşte bu kadar.”

Burada yayımladığımız mektupları hazırlarken yaptığım küçük bir araştırma neticesinde Rifat Celâl hakkında bazı önemli bilgilere daha ulaştım. Bursa Uludağ Üniversitesi'nde Doktora öğrencisi olan Muammer Hardal tarafından kaleme alınan ve “On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında Yenilikçi Bir Yazar: Celâl Paşazâde Mehmet Rifat”⁴ adını taşıyan makaleden, aşağıda ana hatlarıyla özetleyeceğim şekilde, Rifat Celâl'in edebî ve kültürel faaliyetleri hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi edinmem mümkün oldu.⁵

Rifat Celâl'in, 1890'lı yıllarda devrin tanınmış yayın organlarından *Ma'lûmât*, *Maârif* ve *Mekteb* dergilerinde bir kısım şiirleri yayımlanmış, ayrıca kendisi devrin önde gelen edebiyatçılarından İsmâîl Safâ (ö. 1901), Tevfik Fikret (ö. 1915), Cenâb Şahâbeddîn (ö. 1934), Süleymân Nazîf (ö. 1927), Hüseyin Sîret (ö. 1959) ve Süleymân Nesîb (ö. 1917) gibi edebî şahsiyetlerle de yakın ilişki kurmuştur.

Kasım 1887 tarihinde Bursa'da yayın hayatına giren *Fevâid* mecmûasının 15 Kasım 1896 tarihinden itibaren aynı zamanda ser-muharriri olarak başına geçen Rifat Celâl'in burada çeşitli makaleleri ile birlikte şiirleri de yayımlanmış, ayrıca bir kısım Servet-i Fünûn şairlerinin şiirlerini dergide yayımladığı gibi, devrin meşhur “Dekadanlar” tartışmasına da katılmıştır.⁶

Derginin ilk sayısında yer alan “İfâde-i Mahsûsa”da “Bendeniz tarz-ı atık düşmanı olmamakla beraber edebiyât-ı cedîde taraftarıyım” demek suretiyle edebiyat anlayışını açıklayan Rifat Celâl Temmuz 1898'e kadar derginin yöneticiliğini yapmış, dergide ayrıca çeşitli makaleleri ile bazı tercümelere de yayımlanmıştır.

4 Muammer Hardal, “On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında Yenilikçi Bir Yazar: Celâl Paşazâde Mehmet Rifat,” *Turkish Studies* 10, s. 12 (2015): 513-528. Muammer Hardal'ın adı geçen makalesi, 2013 yılında yapılmış “Mehmet Rifat Efendi'nin Şiirleri ve Edebî Kişiliği” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

5 Anlayabildiğim kadarıyla Rifat Celâl, nedense, II. Meşrutiyet'ten önceki yıllarda imzasını hep “Celâlpaşazâde Mehmed Rifat” şeklinde atmış, Rifat Celâl'i ise daha sonra kullanmıştır. Bunun için adı geçen çalışmada Rifat Celâl ismi geçmediği gibi, makale sahibi Muammer Hardal Rifat Celâl'in Mehmed Rifat'la aynı şahıs olduğunu fark etmemiştir.

6 Fazıl Gökçek, *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar* (İstanbul: Dergâh, 2007), 33, 67.

Derginin, 1897 Türk-Yunan Muharebesi dolayısıyla yayımlanan 1313 tarihli "Nüsha-i Güzîde"si, geliri orduya bağışlanmak üzere yine onun ön ayak olmasıyla hazırlanmış, adı geçen sayıda Tevfîk Fikret, Cenâb Şahâbeddîn, Süleymân Nazîf ve Hüseyin Sîret'in şiirlerine yer verilmiştir.

Rifât Celâl, "Tevfîk Fikret Beyefendi Hazretleri'ne Yâdigârımdır" diye başladığı bir manzumesinin sonuna şöyle bir not koyma gereği duyar:

"Bundan bir sene mukaddem manzûm bir hikâye yazmak istiyordum. Fakat eşhâsı iki vezin ile söz söylemek ârzü eylediğimden vezin intihâbı husûsunda eâzım-ı üde-bâmızdan Tevfîk Fikret Beyefendi'ye mürâcaat etmiştim. Bu manzûmenin veznini tavsiye eyledi. Hikâyenin nisfına karîb kısmının yazıldığı sırada Cenâb Şahâbeddîn Beyefendi de bu vezinde bir şî'r-i garrâ inşâd buyurdular. Bu veznin kâşifi Fikret Beyefendi ve kendi re'yleriyle evvelâ isti'mâl eden bendenizim. Şu sözleri buraya yazmaktaki maksadım Cenâb Şahâbeddîn Bey'i taklit etmiş gibi bir kinâyeye hedef olmamaktır."⁷

1897 yılında Servet-i Fünûnculara karşı Ahmed Midhat Efendi'nin başlattığı ve Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yeri olan "Dekadanlar" tartışmasına da katılan Rifât Celâl, "Birâder-i Muhteremim Süleymân Nesîb Beyefendi'ye" notunu düşerek yazdığı "Biz Dekadanlar" başlıklı yazısında bu tartışmaya niçin dahil olduğunu şöyle açıklar:

Sabah gazetesinin bundan birkaç hafta mukaddem intişâr eden nüsha-i fevkalâdesinde atüfetlü Ahmed Midhat Efendi Hazretleri'nin "Dekadanlar" unvanlı bir makâlesini okumuştum. O makâle beni epeyce düşündürdü. Çünkü Midhat Efendi'nin –çünkü pek doğru söylemekle meşhûr, büyük bir muharririmizin mahsûl-i fikri idi– böyle ehemmiyetli bir meseleye dair yazılan o makâleyi birkaç defa mütalâa ettim. Aradığım hakîkate tesâdüf edemeyince, bu hâli kem-bizâalığıma atf ile makâle-i mezkûre hakkındaki fikrinizi sormuş ve bu bâbdaki mütalâanızın Bursa idârehânesinden yine o fikr-i hamiyetle neşredilecek olan nüsha-i mahsûsaya makâle şeklinde ihdâ buyurulmasını niyâz etmiştim. Ricâmı kabul ederek mündericâtı mahz-ı hakîkat olmak üzere bir makâleyi de –değersizliğime bakmayarak– nâm-ı âcizâneme hediye etmek gibi bir ulüvv-i cenâb gösterdiniz. Teşekkür ederim.⁸

7 Ancak burada, Tevfîk Fikret'in tavsiyesi üzerine, Cenâb Şahâbeddîn'in hangi şiiriyle kendisinin hangi şiirinde aynı vezni kullandığı açıklanmamıştır. Bkz. Hardal, "On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında," 518.

8 Mehmed Rifât'ın "Biz Dekadanlar" adını taşıyan makalesinin yayımı derginin 12, 13 ve 14. sayılarında olmak üzere arka arkaya üç sayı devam etmiştir. Bkz. Hardal, "On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında," 519.

Benzer şekilde İsmâîl Safâ da Rifat Celâl'in kendisinden yazı talebine karşılık olarak, "Bursa'da *Fevâid* risâlesi ser-muharriri Celâl Paşazâde Rifat Bey'e" ithafıyla *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan "Bürûdetnâme" adlı ilginç bir şiirle cevap verir.⁹

Rifat Celâl'in, bir fotoğrafıyla birlikte *Fevâid*'de yayımlanan ve,

Hırçın cebhesinde bedîdâr bir meâl,
Meşhûd nazarında bir zühre-i kemâl,
Bir fem ki ilm-i hikmeti tefsîr eder bugün,
Bir fem ki yâve-gûları tahkîr eder bugün.

dörtlüğüyle başlayan "Émile Zola" adını taşıyan *sonnet* tarzındaki şiiri hakkında bir okuyucu tarafından Ahmed Midhat Efendi'nin fikri sorulunca, Ahmed Midhat Efendi verdiği cevapta, "isteyenin istediğini yazabileceğini, her yazılının mutlaka doğru sayılamayacağı; zaten şairlerin söylediklerinde veya yazdıklarında gerçeklik aramanın doğru olamayacağı" gibi ifadelerden sonra, Émile Zola hakkında öteden beri bilinen olumsuz kanaatlerini tekrarlar.¹⁰

Muammer Hardal'ın hazırlanmış olduğu çalışmadan öğrendiğimiz kadarıyla Rifat Celâl'in (tabii burada sürekli Mehmet Rifat) *Ma'lûmât* mecmûasında altı, *Maârif* te on yedi, *Mekteb*'de iki, *Fevâid*'de de üç şiiri ile *Tuhaf Hikâye* (1311/1894) adıyla bir hikâye kitabı, *Kara Tavuk Hikâyesi* (1312/1895) adıyla da bir tercümesi yayımlanmıştır.¹¹

*

Rıza Tevfik'in, 80'li yıllarda bize intikal eden terekesinden Rifat Celâl'e ait çeşitli hacimde burada yayımladığımız on mektup çıkmıştır.¹² Bu mektuplar arasında 27 Haziran 1334 (10 Temmuz 1918) tarihiyle Edirne'den yazılıp gönderilen ve burada tarih sırasıyla sekizinci sırada yer alması gereken mektubun yaprakları, rutubet dolayısıyla birbirine yapışmış ve yazılar karşı sayfaya çıkmış olduğundan, burada ona yer verilememiştir. Adı geçen mektubun arkasına Rıza Tevfik'in el yazısıyla "Rifat Celâl'in Türkçülük aleyhinde mühim bir isyânâme"

9 *Servet-i Fünûn*'un 363. sayısında yayımlanan bu şiir için bkz. Hardal, "On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında," 520.

10 Hardal, "On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında," 522; Gökçek, *Bir Tartışmanın Hikâyesi*, 67.

11 Hardal, "On Dokuzuncu Yüzyıl Bursa'sında," 517-518, 521, 524.

12 Burada onuncu sırada yayımladığımız 27 Kânûn-ı Evvel 335 (1919) tarihli mektup ise Marmara Üniversitesi'nde muhafaza edilen Taha Toros Arşivi'ndedir.

sözlerini yazdığı altı sayfalık bu mektubun biraz zorlanarak okuyabildiğimiz ilk sayfası şöyle başlamaktadır:

1 Mayıs tarihli mektûbunuzu beş gün evvel, yani 24 Haziran târihinde aldım. "Sâ-nihât-ı Kerîme" nâmıyla tab' ettirmek fikrinde bulunduğum mecmûa-i eş'âr için şimdiye kadar yazdığım manzûmelerden iyicelerini seçmek ve sonra bunları tasnif ederek tebyîz eylemekle meşgûl bulunduğumdan derhâl cevâp yazamadım. Ve ammâ böyle bir meşgale olmasa bile hemen cevâp vermek mümkün değildi. Böyle mühim mektûplara sellemehü's-selâm cevap i'tâsı insânî hatâyaya sevk eder.

Mektûbunuzu dikkatle okuduktan sonra, bizim "Açık Mektûb"¹³ da bir kere daha gözden geçirdikten sonra bu satırları yazmağa başladım.

Evvelâ şunu arz edeyim ki, sizin her muhâzaranızdan pek çok istifâde etmiş bulunmak itibâriyle şahsınıza karşı daima hürmetkâr olmak ve bu hissi samîmî ve her vesile ile izhâr eylemek bendenizce bir vazîfe, bir vazîfe-i şükranedir ki bunu siz de inkâr etmediğinizi imâ ile muhibb-i kadîminizi mesrûr buyuruyorsunuz. Bu bahse müteallik satırlarınıza teşekkür ederim.

Mektûbunuzun bir fıkrasında, sizi yakından tanıyarak bir fikir olmağına rağmen şahsınızı anlayamayan birçok kişilere peyrev olarak yanlış hükümler verdiğime dair olan hâtaya benim itâb-âmiz, pür-sitemkâr meziyyâtınızı cidden i'câb etti.

Zannederim ki bendeniz, açık mektûbumda şahsiyet-i güzîdenizi rencîde edecek bir şey yazmadım. Yalnız, "Milliyete doğru!" feryâdıyla ve kırık dökük bir lisânla, her gün biraz daha Garb edebiyâtına yaklaşılmasını, Turancıların düştükleri girîve içinde, sizin de bulunmamanızı tavsiye etmiştim ki bunu şimdi de tekrâr eylerim...

*

Rifât Celâl'in burada altıncı sırada yer alan, 1916 yılında Rıza Tevfîk'e hitaben *Edirne'den Bir Sadâ* adıyla yayınladığı mektup-makale, Türk tenkit tarihi bakımından da bazı önemli görüşler ihtiva etmektedir. Burada, o sırada özellikle Mehmed Emin'in şiirleri ile onun takipçileri etrafında *Türk Yurdu* mecmûasında teşekkül eden "Türkçü edebiyat"ı eleştiren Rifât Celâl, Mehmed Emin'in şiirlerini Abdülhak Hâmid ile Rıza Tevfîk'in bazı şiirleriyle mukayese etmek suretiyle, şu ifadelerle, bunların herhangi bir sanat ve estetik değer taşımadığı üzerinde durur:

Türk Sazı müellif-i muhtereminin şahsiyet-i necîbesine hürmet-i mahsûsam vardır. Bu hürmetimi, eserlerinden müteessir olmak sûretiyle tezyîd etmek isterdim. Fakat, kim ne derse desin, çaldıkları sazın hiçbir teli, hiçbir nağmesi beni düşündürmedi, ağlatmadı. Tarz-ı tahassüs ve tebliğleri, kendilerinden dâsitân-serâlık nâmını bile nez' ediyor. O kadar gayr-i mûnis.

¹³ Burada yer alan 14 Temmuz 1332 (1916) tarihli altıncı mektup.

Burada aynı zamanda her milletin edebiyatında “avam” ile “havas”a hitap eden birbirinden farklı iki tür edebiyat bulunduğunu belirten Rifat Celâl, edebiyat dilinin günlük dilden ayrı olduğu ve olması gerektiği üzerinde de durur. Mektubunun sonunda da Rıza Tevfik’ten sağda solda yayımlanan şiirlerini kitap hâlinde bir araya getirmesini, ayrıca bir de bir edebiyat tarihi kaleme almasını ister.

Rıza Tevfik, Rifat Celâl’a yazdığı cevapta, hakkındaki teveccühe teşekkür ettikten sonra, önce onun *Türk Yurdu* ve “Türkçülük” hakkındaki eleştirileriyle Abdülhak Hâmid ile Mehmed Emin’in şiirlerini mukayese etmesine cevap verir. Muhatabının günlük dil, edebiyat dili, ıstılahlar ve vezinler konusundaki görüşlerine açıklık getirdikten sonra gerek tenkit gerekse edebiyat tarihi yazma teklifine karşı da şunları söyler:

Ben ne olduğumu unutmadım ve olduğum gibi kalmak, yani felsefe ile meşgul olmak istedim. Bu benim hakkımdı. Ve zannederim ki pek fenâ etmedim, çünkü feylesoflar dahi: “Senin asıl mesleğin budur, sakın bırakma!” diyorlar. Husûsâ –fıtratın feylesof yaratılmış olan– merhûm pederimin terbiye ve tavsiyesine binâen pek küçük yaşımdan beri tuttuğum bu yoldan geri dönmek kolay kolay mümkün olamazdı. Mâmâfih felsefe, tenkîd ve san’atla mütevaggül olabilmeğe mâni değildir. Belki esâstır, rehberdir. Kudretim ve aklım yettiği kadar, vaktimin müsaade ettiği kadar, edebiyat ile, tenkîd ile, san’at mebahisiyle dahi uğraşıyorum. Nitekim bu kitap onun semeresidir. Fakat bütün bu şeyleri meslek edinebilmek için ömrüm kâfi değil!¹⁴

14 Rızâ Tevfik, *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi*, (Dersaadet: Kanaat Kütüphanesi, 1334/1918): 540-547.

Mektuplar

I

26 Teşrîn-i Evvel 324, Mustafa Paşa¹⁵

Tevfikciğim,

Bizim âile hayâtı iki tarafından bulanmağa başladı. Çirkin bir muâmeleden kurtulmak için dört gece rejide yatmağa mecbûr oldum. Hayat fâciasında rolünü şaşırılmış bir aktör gibi derin derin düşünüyorum. Bana akıl vermek için rejeye kadar gelersen memnûn olurum kardaşım.¹⁶

Bende
Rifat Celâl

II

2 Teşrîn-i Sâni 324, Mustafa Paşa¹⁷

Rızâcığim,

Mektûb-ı vefa üslûbunun bana ait satırlarımı okudum. Pek memnûn oldum. Bizim mesele düzeldi. Arkadaş takdîm-i ihtirâm ediyor. Dün gece tâ-be-sabah senin fezâiline dair konuştuk. Seni cinnetimle bîzâr ettiğimden dolayı mahcûbum. Cebîn-i pâkini öperek temennâ-yı afv eylerim. Arkadaşlar tahiyât-ı hâlisânelerinin teblîğine beni vasıta ediyor.

Bâkî var ol azîzim.¹⁸

Birâder-i nâcîzin
Rifat Celâl
–Enfiye kısa geldi.

¹⁵ 8 Kasım 1908.

¹⁶ Bu kısa mektup bir kart üzerine yazılmıştır. (h.n.)

¹⁷ 15 Kasım 1908.

¹⁸ Kartın üstünde “Mektûbcu Beyefendi’ye arz-ı ta’zîmâne eylerim.” arkasında ise “Cisr-i Mustafa Paşa kıdmi Hakkı Efendi sizden haber-i şefaât bekliyor efendim.” notları bulunmaktadır. (h. n.)

III

23 Teşrîn-i Sâni 324¹⁹

Kardaşım Rızâcığım,

İstanbul'a gideli bugün zannedersem on beş gün var. Bu müddet zarfında küçük bir nişâne-i uhuvvetine adem-i nâiliyetle dil-hûnum. Böyle mi olacaktı? Ne demek lâzım geleceğini düşündükçe:

Sermâye-i şâirân tükenmez

Dünyâ tükenir yalan tükenmez

sözünden güzel bir şey bulamıyorum. Vaad buyurulan uzun mektuplardan sarf-ı nazar iki cümlelik bir âfiyet-nâmene mazhariyet benim için büyük bir meserret temîn edeceğine bilirsin. O hâlde haksızlık ediyorsun.

Meclis-i Mebûsân'a sermâye tedârikiyle meşgûlsün değil mi? Cenâb-ı Hak muhâfaza buyursun diyecektim fakat *bon Dieu*'nun²⁰ mebûsânla bir alışverişi olmadığını ve şâir aleyhe kendinizi muhâfaza yine kendinize ait ve râci kaldığını bildiğimden ihtiyâtlı davranmanızı tavsiye eylerim. Elbette lâzım gelen manevralar alınmıştır! Cemiyetin en büyük hatâsı olarak hayâtta kalan *zıllullâhi fi'l-arz!*.. Efendimiz için icrâsı mübâh olmayan bir şey yoktur.

Aman birâder On Dördüncü Lui hikâyecisiyle kısm-ı ayânelerini buradan bir ayak evvel aşırmağa gayret et. Bu herifler burada kaldıkça milletler arasında itilâf husûlü adîmü'l-im-kândır. Memûr kisvesi altında haydut bıçağı taşıyan bu denîler cemiyet âzâsı nâmı altında ancak memûriyetlerinin temîn-i ibkâsından başka bir şey düşünmüyor ve düşünemez de. Bilirsin ki bize şimdi sosyolojikman düşünür kâimmakâmlar, kânûn-ı cezâ ve felsefe-i cezâdan bahse salâhiyeti olacak reisler, ilm-i iktisâda vâkıf mâl müdürleri ve gayrihüm lâzımdır. Sohbetini bilenlerden olduğum için sözlerimi yabâna atmayacağına kâniim.

11 Temmuz'dan evvel millet-i ma'sûmenin gözleri bir zulmet-i keşife bürünmüş bir ufka müteveccihli. Ya bir sabâh sermedî saâdetinin veya ebedî bir gurûbun zuhûruna intizâren cinân şikeste-i hicrân bir hâlde bulunuyordu. 11 Temmuz'da ilk atılan topun ziyâsı millete bir *Nepanthâr* gibi tesir etti. Eğlenceler, meserretler birbirini takip ediyor, hastalıktan yeni kurtulan millet için ciddi hîçbir şey düşünülüyordu. Şimdi o sıra da geldi.

Rızâcığım! Sen benim gibi diyârdan diyâra geze geze etüdden mahrûm kalmış abrûtilerden nasîhate arz-ı ihtiyâç edecek pespâyegân-ı ümmetten değilsin. Bunu

19 6 Aralık 1908.

20 *bon Dieu* (Fr.): İyi Tanrı. (h.n.)

bildiğim hâlde sana –sakın yorulma çalış!– nasihatını vermekten kendimi alamadım. Çünkü vazîfe pek ağır, mebuslar terbiye-i fikriyece pek muhtelif!

Vatan nâmına önünde vâsî bir harâbe, bir harâbe ki vüs‘at-i gubâr-âlûdunda millet nâmına ahlâken marîz, serveten müflis bir sürü beşer yuvarlanıyor. O ahlâkî tedâvî edecek, o müflislere îade-i servet ettirecek sensin. Koca bir Edirne vilâyeti gözlerini sana dikmiş imdât bekliyor.

Beni pek hicrân-zede bir hâlde bıraktın. Dün gece bizim kadımla hasîb sende bahsettik. Ölmeğe yüz tutmuş bir âile hayatına karşı yaptığın Mesîhâ-demlâsını gözyaşlarıyla yâd ederek seni takdîs ediyor, refîkanız hanımefendi hemşîremize tahiyât-ı hâlisânemizin teblîğini temennî ediyor.

–Bu posta ile mutlak bir resmini ve birkaç edebî ve felsefî kitap isterim. Elbet sende vardır.

Sana birkaç kıyye iyi yağ göndereceğim, İstanbul’da bir adres versen irsâli daha kolay olur.

Arkadaşların cümlesi gözlerini öperek selâm ediyor. Bâkî:

Ey sâkinân bezm-i zannı gâhî yâd edin
Gurbet esîri derd ü belâ mübtelâların

Mütehasir kardaşın
Rifat Celâl

IV

28 Kânûn-ı Evvel 329, Edirne²¹

Eazz ve muhterem hocam,

Emrinize imtisâlen iki manzûme gönderiyorum. İntihâb için uğraşmadım. Mecmûamı açar açmaz ibtidâ bunları bularak takdîm ettim. Biri, Midhat Efendi merhûmun, vaktiyle, Bursa’da başmuharriri bulunduğu *Fevâid* risâlesiyle intişâr eden “Klasikler” unvânlı bir eseri, sözde tenkît azmiyle yazdığı makâle-i ma‘hûdeye karşı tertîp ve tanzîm edilmiş ve arkadaşlarca mazhar-ı rağbet olmuştu. “Bahâr-ı Hicrân”a gelince: Eski kisveye bürünmüş, bir güzellik olmak üzere severim. Şâyân-ı kabûl bulursanız derc edersiniz.

Tercüme-i hâlim şu kısa sözlerle nihayet bulur:

21 10 Ocak 1913.

Büyük pederim, Filibe, Edirne, Trabzon, Erzurum, Yozgat valiliklerinde Zabtiye Müşiriyeti'nde bulunmuş olan Çürüksulu Hayreddin Paşa; pederim Paris ve Almanya'da ikmâl-i tahsîl ile hâkân-ı ma'sûm Murâd Han'ın tabîb-i husûsîsi nâmını taşımak şerefine nâil olan Doktor Mahmûd Celâl Paşa'dır. Kendisini şahsen tanır-sınız değil mi?²²

Tahsîlim idâdî derecesindedir. Fârisîden *Külliyât-ı Sa'dî* ye kadar olan husûsî dersleri merhûm Muallim Feyzî Efendi'den ve etnografya, arkeoloji, estetik derslerini de müteveffâ Aristokles Efendi'den tahsîl ettim. Fransızca'yı Makriköyü'ndeki Dominiklerin mektebinde, Rûmca'yı da yine oradaki Rûm Rüşdiyesi'nde öğrendim. Sanâyî-i Nefîse Mektebi'nde de ilk talebe ile berâber üçüncü şahâdetnâme aldım. İşte bu kadar.²³

*

Bahçekapısı'nda vâki olan beş, on dakikalık mükâleme esnâsında söylediğim vech ile, merhûm Selânîk'in hâl-i ihtizârındaki keşmekeş yüzünden ben de epeyce ziyâna uğradım. Birçok kıymetli familya yâdigârından başka ehemmiyetli kitaplarımı da kaybettim. Şimdi bütün bütün kitapsız bir hâldeyim. Sizin mütalâanızdan sâkıt olmuş bir iki kitap, yahut kıymettâr felsefe makalâtınızı hâvî "*İktisâd*" mecmûalarınızdan birkaç tane inâyet buyurursanız kitap sâhibi oluncaya kadar okuyarak tenvîr-i makar eylerim hocam.²⁴

Hanım, eydî-i muhteremenizi öperek arz-ı ta'zîmât eder, ben de şahsiyet-i necîbe-nize karşı hürmetlerle eğilerek muazzez ve muhterem ellerinizi sıkarım efendim.

Edirne Reji Nezâreti Başkâtibi
Rifat Celâl

–Pek acele yazdım, kusuruma bakmayınız.

22 Dr. Mahmud Celâl Paşa 1807-1880 tarihleri arasında yaşamıştır. (h.n.)

23 Rifat Celâl burada doğum tarihini belirtmez, ancak Rıza Tevfik'e gönderdiği 1916 (1332) tarihli "Açık Mektûp"taki "kırk beşinci sâl-i hayâtım" ifadesine bakarak, onun 1870 veya 1871 yılında doğmuş olduğunu tahmin edebiliriz. (h.n.)

24 Rıza Tevfik, Ahmed Şuayb ve Mehmed Câvid'le birlikte Türkiye'deki pozitivist hareketin başlıca yayın organlarından biri kabul edilen *Ulûm-ı İktisâdiye ve İctimâiye Mecmûası*'nı (Ocak 1908-Ağustos 1910 arasında 24 sayı) çıkarmış, burada felsefe, hukuk ve siyasî tarihle ilgili çeşitli makaleler yayımlamıştır. Rifat Celâl'in burada sözünü ettiği "*İktisad*" mecmuası budur. (h.n.)

ESKİLER ÇARŞISI

Bütün garâib-i mâzî, imâme, şalvarlar
 Kenârı sırmalı çakşır, çiçekli astarlar
 Gelin dudakları, nergis zemînli entari
 Şakâyık işlemeli çevre, çedik, acemkârî–
 Yeşilli, allı çoraplar, felekli yastıklar
 Tulum tulum kına, sürme, buhûrlu rastıklar
 Teber, çubuk, salta, keşkül, kadife kaftanlar
 Sapan, cirid, pala, ok, yay, gümüşlü kalkanlar
 Bütün bu şeylerin üstünde câ-be-câ nişyân–
 –Sahâibi uyur dil hazin hazin cünbân
 Tesadüf mü, medeniyet hâinler ferzendi
 Girip bu çarşıya bir gün iyice eğlendi:
 –Hamım, şu çevre, bu uçkur, şu pullu terlikler
 Veya şu kırmızı telli libâde pek dilber..
 –Gelin dudakları ...
 –Düzgün!.. Kınamla sürme medet
 Alın bakın ne güzeldir...
 –Büyük hanım benden...
 –Küçük beyin canı yanmaz, çiçekli bir şak şak..
 –Kozan işi yemenim var, ne incedir gel bak.

*

–Ne söylüyor, nedir bunlar?!
 –Kuzum, bu mazmunlar
 Bu köhne şeyleri hîle ile satmak isterler
 Cemâli hâli köhne bir dünyalık isterler
 Fakat bizim yerimiz –bir ufk-ı nûrânî
 Bütün o yerde gülümser kemâl-i insânî!
 Nasıl olur da dönersin zamân-ı mâzîye,
 Nasıl olur da düşersin o gavr-i mâhîye
 Açık iken geçelim gel şu râh-ı istikbâl
 Eder bu çarşı senin de hayâlini idlâl!..

*

Hanım çocukla çıkarken bu çarşıdan derhâl
 Göründü gözlerine pek garîb bir insan :
 Uzunca boylu, mülhim, mahûf bir çehre
 Olur misâl-i garâib bu hâl ile dehre
 Önünde bir küfe meyve ederdi vâveylâ:
 –Ne tatlı ayvalarım var, şu elmalar a'lâ!
 Hanım ucuz vereyim, gel!
 –Aman çekil geçeyim
 –Bak...
 –Bu âdetâ engel...
 –Alın!...
 –Çürük, ne kadar pis!
 –Hayır, hayır asla!
 Bu ayvalar klasiktir çürük değil hâşâ!,

2 Teşrîn-i Evvel, sene 313²⁵

Rifat Celâl

*

–Ahmed Midhat Efendi merhûmun “Klasikler” unvânlı makale-i ma’hûdelerine karşı yazılmıştı. Efendi Hazretleri “klasik” tabirini bizde pişen düğün zerde ve pilavından başlayarak ayvanın, elmanın olmuşuna kadar temsil sûretiyle âlem-i matbuâta unutulmayacak bir yadigâr bırakmışlardı.

BAHÂR-I HİCRÂN*–Râh-ı Safâ'ya–*

–1–

Mutarrâ bir hıyâbân cevâhir-bâr olsaydı
 Hezârân andelîb olsaydı hem-dem, zâr olsaydı
 Hazîn bir cûy-ı sîmîn-reng ü âheng-dâr olsaydı
 Bahâr olsaydı lâkin hem-nişînim yâr olsaydı,
 Bahârı istemem yâr olsa, kûyum hâr olsaydı
 Yanımda yâr olsaydı mekânım târ olsaydı.

–2–

Güzel güzelim, güzellik aks-i ânât-ı kemâlidir
 Muhitimde nümâyân incelikler hep meâlindir
 Gurûb u subh u şeb âsâr-ı şevk u infîâlidir
 Ne varsa hâsılı pîşimde eczâ-yı cemâlindir
 Gönül hicrinle nâlişkâr murg-ı bî-mecâlindir
 Bahârı neylesin sensiz esîr-i hasbihâlidir

–3–

Siyeh-reng oldu penhâ-yı bahârım soldu ezhârım
 Garîbim, ağlarım hem-derd yok bî-vâye gumûm-vârım
 Sükûnet-yâb olmaz bir dakika ışk-ı zihârım
 Hayâlât-ı elîme olmasa da her lâhza züvvârım
 Gözüm ma'tûf âfâka perîde tek ü bîzârım
 Evet, meşgûl-i emrûz peyâmın zâr u bîmârım.

–4–

Seninle seyr-i gülşen bir daha zannım muhâl oldu
 Nasıl bir firkat-ı tâkat-şiken, bilmem ne hâl oldu
 Sabâh-ı hayr-ı mes'ûdum rehîn-i inhilâl oldu
 Hazânım nev-bahâr olsun diyordum pür-melâl oldu
 Enîn-i kalb-i ma'sûmum seniñçün bî-meâl oldu
 Hakîki bir perestişken son aşkım pâyimâl oldu.

26 Mayıs 327,²⁶ Konya
 Rifat Celâl

V

14 Kânûn-ı Sâni 329, Edirne²⁷

Azîzim efendim,

Birkaç gün evvel gönderdiğim mektubun cevabı gelmedi. Sükûtunuzdan me'yûsum. Bence ehass-ı âmâl, hayât-ı kıymetdârımıza dair hiç olmazsa iki satırlık bir hitâbınıza nâil olmaktadır. Bundan emîn olun.

Gönderdiğim manzûmeleri beğenmediniz, ona şüphe yok; fakat beğenmemek mûcib-i sükût olamaz. Her halde hitâbınızla mağrûr olmak isterim, hattâ itâbınız bile bence pek kıymetlidir. Hakkımdaki *appréciation*'unuzu,²⁸ yakînen iki yüze karîb eş'ârı hâvî olarak tab' ettireceğim mecmûa için isteyeceğim.

Selânik'ten İstanbul'a geldiğim zamân mahûf bir *désillusion*'a²⁹ hedef olarak şehrin hâlet-i rûhiyesi kadar gülünç bir lisânla:

—1—

Sanki bir şey olmamış, her yüzde âsâr-ı sürûr
Sanki galibmiş bu millet, her taraf sûz, hep gurûr
Sanki düşmen dost imiş Balkan'da kanlar akmamış
Sanki bâm-ı mescide Bulgar çelîpâ takmamış
Her cihet pür-reng deyu, her reng şûh u işvekâr
Sanki bir fecr-i bahâr-ı gâlibiyyet mevce-dâr.

—2—

Her taraf pür-hûn-ı fetret, seng bir seng-i harâb
Üstûhân-zâr-ı hamîyyet, mecma'-ı gürk ü gurâb
Dâiren-mâ-dâr âteş, her cihette pîç ü tâb
İntikâl etmiş cihâna sanki gayyâ-yı azâb!
Böyle müdhîş igtirâba karşı lâzımken hicâb
Şaştım Allâhım duyunca nağme-i çeng ü rebâb!.

—3—

Harb, bir rüyâ imiş, muzlim ü müz'ic bir hayâl
İnhilâl etmiş sabâh-ı sulh ile, havf-ı zevâl
Kalmamış, herkes huzûr-ı kalb ile âsûde-hâl
Asrımız kemâl, mükemmel, ekmelel âzâd-ı melâl

27 27 Ocak 1913.

28 *Appréciation* (Fr.): Değerlendirme. (h.n.)

29 *Désillusion* (Fr.): Düş kırıklığı. (h.n.)

Fıkr-i müstakbel, o bir terkîb-i târ-ı bî-meâl
Za'f-ı akla daldır hattâ bu yolda hasbihâl!

—4—

Sanki nez' etmiş bütün vicdânları dest-i riyâ
Kalmamış bir çehrede gül-rengî-i âr ü hayâ
Âh, ey târîh, ey âyîne-i ibret-nümâ
Düşmen olmuş âdeta enzâr-ı ciddiyet sana
Gayret-i milliyeden mahrûm, me'lûf hevâ
Böyle bir hey'et için mümkün müdür, bilmem bekâ?!

demıştim. Burada ise ne söyleyeceğimi bütün bütün şaşırdım. Bizdeki bu sukût-ı ahlâkîye Allâh acısın. Değil mi efendim?

Refikam arz-ı ta'zimât eder. Ben de iltifâtnâmenize muntazır bulunduğumu bi'l-beyân ellerinizi sıkarım azîzim efendim.

Edirne Reji Tahrîrât Başkâtibi
Rifât Celâl

—Mektûptaki manzûme ehass-ı husûsîdir. Kimseye gösterilmemesini temennî ederim. Belki sû-i tefsîre uğrar.

VI

Doktor Rızâ Tevfîk Bey'e Mektup

Pek muhterem üstâd,

Kıymetdâr eserinizle³⁰ mektûbunuzu meserretle aldım.³¹ Kelimenin bütün şümûlüyle büyük olan bu kitâb-ı müstetâb için size, saf, riyâsız bir dost, hayır, sizden pek çok şeyler öğrenmiş, ak saçlı bir şâkird kalbiyle arz-ı şükrân eylerim.

Üstad, emîn olunuz ki kırk beşinci sâl-i hayâtıma kadar böyle ciddi, bu kadar hakîmâne bir tenkîd okumak şerefine nâil olamamıştım.

Şinâsî devrinden başlayarak Nâcî devrine kadar “tenkid” nâmıyla yazılan âsâra şöyle bir göz gezdirilecek olursa, her biri bir gayz-ı şahsînin âgûş-ı ihtirâsında büyümüş

30 Metinde dipnot 1: Felsefe Dersleri.

31 Rıza Tevfik, Rifât Celâl'e yazdığı cevapta, muhatabının ricası üzerine, Rehber-i İttihâd-ı Osmânî Mektebi'nde verdiği ders notlarından meydana gelen *Felsefe Dersleri* (İstanbul 1330/1914) adlı kitabının o sırada henüz basılmakta olan ilk birkaç formasını takdim ettiğini belirtir (bkz. *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi*, 540). (h.n.)

ve nihayet hâhişkerân-ı edebî ser-i garîbinde bir gamâme-i çirkâb gibi patlamış levsiyyât-ı hâyîde-edâdan başka bir şey olmadığı tezâhür eder. Bunların içinde en iyi yazılmış diye gösterilenlerin muhteviyâtı: “Şu musrâda vasl-ı ayn vâkî olmuş, sadr-ı beyitte “an” imâlesi câiz olamayacağı unutulmuş” gibi âdi şeylerden ibarettir. Kasîdelerinde, gazellerinde “dad” çivisinden başlayarak bütün ıtr-ı şâhîleriyle, bütün teferruât-ı ma’lûmesiyle bir medrese hayatı yaşatan, bir erkeğin gözünde sürmeyi, zarâfet telâkkî eden edebiyat hâinlerinin; büyük Ekrem’in “*Kâfiye sem‘ içindir*” nazariye-i vâkîfânesine karşı bilâ-hayâ yaptıkları süffi zebân-dırâzlıkların da “tenkîd” nâmına irtikâb edildiğini bizden a’lâ bilirsiniz ve bu bilgi itibariyle: –Efendiler şimdiye kadar böyle bir tenkîd görmemişlerdi– demeğe, yerden göğe kadar hakkımız vardır. Bu hakkı tasdik etmekle berâber, pek güzîde olan şahsiyet-i muhteremenizi azıcık tahtie etmeğe cesaret eyleyeceğim:

O tûfân-ı mevc-â-mevc-i gızzattan tahlîs-i giribâna çalışın birkaç gençle, zavallı Safâ’nın âvâze-i hayretine peyrev olarak; bugün hakikatini büyük bir fazîlet, büyük bir meziyet ve hulâsa büyük bir servet-i ilim ile talebenizin pîş-i aşk ve tahassüsüne saçtığınız hikmet-i şî’riyyeye³² karşı, biz başımızı taştan taşta çarparken acabâ ne için sükût ediyordunuz? “Balaban Dağları”nın³³ şâhika-i şî’riyyetinden ulvî bir his, lütufkâr bir dest-i san’at-ı âferîn ile âlem-i edebe, “Secde”lerle³⁴ karşılanmış bir bedîa ithâf eden zekâ-yı hârikulâdeniz tarîk-ı tenkîde niçin tenezzül etmiyordu? Acaba Ebü’l-hevl-i matbûât, perîşan-rûh-ı makâlât sâhibi Midhat Efendi’nin, Saîd Bey’in ser-i faziletine indirdiği müşt-i cehâlet³⁵ gibi bir darbeye hedef olmaktan mı korkuyordunuz? Hayır, bu faraziye, bu zan doğru değil, çünkü sizin yumruklarınız da metânet-i ilmiyeniz kadar âhenîndir. Öyle ise günâh ettiniz. Zira bugün, nesl-i âtînin gözlerini açacağına, onların dimâğım daha faâl, daha cevval kılacağına, şüphe-siz imân ile kâni bulunduğum bu sahîfeler, daha o zaman, kürsî-i hitâbetinizin südde-i ihtîşâmına, sermedî bir aşk ile serilmiş olan dil-teşnegân-ı hakîkate tevzi edilmiş olsaydı, menâtik-ı rû-hayâl ü dalâl olan o ketîbe-i hayret-zedeyi irşâd eder ve bugüne doğru daha ciddi, daha serî adımlarla gelinmiş olurdu.

İşte haksızlığınıza ait cihet!

32 Metinde dipnot 2: Üstâd-ı âzam Abdülhak Hâmid Bey’in bazı şiirleri.

33 Rıza Tevfik’in şiiri (bkz. *Maarif*, sene 5, nr. 22, 23 Mayıs 1312-4 Haziran 1896, s. 341-342; *Serâb-ı Ömrüm*, İstanbul 1949, s. 228-229). (h.n.)

34 Rıza Tevfik’in şiiri (bkz. *Hazine-i Fünûn*, V. IV, nr. 7, 30 Mayıs 1312/11 Haziran 1896, s. 490-91; *Serâb-ı Ömrüm*, s. 248-249). (h.n.)

35 Metinde dipnot 3: “Bir Mesele-i Mühimme-i Edebiye”deki mağlûbiyetine rağmen Midhat Efendi, Saîd Beyefendi’yi bastonla darb etmek âdiliğini irtikâb etmişti.

Mektubunuzun son satırlarından birinde: "Âşık tarzında bazı şiirler yazdım idi. Bunlar azîm teveccüh kazandı. Halbuki böyle demokratik bir teveccühe mazhar olacak kadar da âdi şeyler değildi." diyorsunuz.

Hiç de öyle değil!

Eugène Véron, *Hikmet-i Bedâ'î* kitabında: "Tahassüs itibariyle bütün insanlar şairdir –eblehler hariç tutulmak şartıyla–, hâdisât-ı şi‘riyyenin taht-ı tesirinde bulunurlar, bu sûretle şairdirler. Fakat bir hakikat-ı şi‘riyyeyi anlamak, anlatmak ciheti müteaddit ve muhtelif şerâite arz-ı ihtiyaç edeceği cihetle burada âciz, kâsır kalırlar!" diyor. Bu bir hakikattir ki inkâr olunamaz.

Bu tariftten tenevvür ederek derim ki: Avam ne kadar hassas olursa olsun bir şiirin ruhuna ait derinliğe inmek, daha doğrusu o tahassüsün *diapason*'una, yani mi'yârına yükselmek iktidârımı hâiz değildir,

Avam bir şiiri, ya hiç anlamadığı, mezâyâsına nüfuz edemediği bir insicam güzelliğine veya kendi muhitine ait pek mûnis kelimelerin sıra-vârî dizilmesinden mütehasıl âhenge hayran olmak suretiyle takdir eder ki bu, bir şiirin ruhunu anlamak demek değildir. O anlamak ciheti, sizin dahi bildiğiniz vech ile pek başka bir şeydir. Bu hakikate mebnû gerek Tevfik Fikret hakkındaki şiiriniz³⁶ ve gerek sâir Türkçe manzumeleriniz âdilikten daima kurtulur. Bu böyle olmakla beraber Türkçülerin, henüz meziyyetini ispata kâfi bir numûne ibrâz edemediği bir tarz-ı tanzimdeki ısrarınıza doğrusu bir mânâ vermekten âcizim. Şinâsî, Kemâl, Ekrem, Hâmid, Fikret kendi mekteb-i edebîlerini tesise koydukları vakit kendilerinden sonra gelecekler için zengin, nermîn, bediî bir lisan bırakmışlardı. Türkçülerde henüz böyle bir şey, evet, kuru bir taassub-ı lisân-şi-kenânenen başka bir şey görmeğe muvaffak olmadık. Mâzînin mazalle-i nisyânından şüpheli bir simâ-yı garib ile çıkarılan "Ergenekon" efsanesi asâsıyla mâlâmâl, yırtıcı kelimât ve ta‘birât ile mûris-i kelâl olan bu mâhud şeyler, müstakbele hiçbir şey ithaf edemeyecek. Hikmet-i bedâ'î ile alış-verişi olmadığı için karanlıktan kurtulamayacak.

Eğer maksat Türk edebiyatını Arablıktan, Acemlikten kurtarmaksa, o iş böyle olmaz. Uzun bir devre-i tekâmüle tâbi olarak bediî bir dereceye takarrüb etmiş bir lisanı, yerine hiçbir şey koymamak şartıyla devirmek, güzel bir kızın sîne-i nermîn-i melâhatine bi-gayri hakkın bir hançer saplamak kadar müthiş bir cinayettir.

Acaba Fikret'in, Cenâb, Fâik, Nazîf Beyefendilerle sizin üslûplarımız bir Türk'ün hissini ifade edecek kadar yüksek değil mi? Eğer değilse o efendilere söyleyiniz ki terakkiyât-ı lisanıye iddiasıyla bu kadar alçalmasınlar!

36 Rıza Tevfik, "Fikret'in Necîb Rûhuna Hususî Bir Ziyâret," *Türk Yurdu* 10, s. 6 (19 Mayıs 1332/1 Haziran 1916): 84; *Serâb-ı Ömrüm*, (İstanbul: Kenan Matbaası, 1949): 100-101. (h.n.)

Türkçülerin, lisan bahsinden hâriç kalan bütün içtihadâtını takdîs ve takdîr ederim. Fakat Türk edebiyâtının terakkiyât-ı müstakbelesi için atılan bu temelin doğruluğuna, resânetine kanâat edemem. Bu ictihâda karşı dâimâ ilân-ı isyân eylerim.

Üstâd, insâfî elden bırakmayınız! Sizin gibi Osmânlı edebiyatının bütün incelikleriyle oynamak isti‘dâdını hâiz bir zâta ithâf edilen şu:

Bir tarlada geziyordum ayağıma katı bir şey kakıldı,
Baktım, kemik, dikkat ettim, bir insanın kafasının kemiği,
Lâkin aç yer, şu parçası kalan başı öyle yiyip emmiş ki,
Bilinmiyor, kimin başı, bilinmiyor hangi asrın evlâdı.³⁷

Archaisme'in³⁸ bile gülmekten çatlayacağı bu sözlerde, siz ne gibi bir nezâhet, nasıl bir şi‘riyyet hissediyor, görüyorsunuz? Hikmet-i bedâyiin bize tarîf ettiği şiir ve lisân-ı şiir bu mudur?

Türk Yurdu'nun kürsî-i hitâbetine, serîr-i şöhretine is‘ad edilen Emîn Beyefendi, filhakîka zamân-ı istibdatta pek nâmûskârâne yaşamış olan ahrâr-ı nâdiredendir, fakat manzûmelerinin edebiyât-ı hakîkiyeye ait âsâr miyânında bir mevkiî bulunduğu kâni değilim. Çünkü estetikten, lirizmden uzak yaşayabilecek bir şi‘riyyet tasavvur edemem.

Emîn Beyefendi ile peyrevlerinin âsârına verilecek ehemmiyet, bence, Osmânlı bayrağının reng-i gülgûnuna şebâhetinden dolayı kitaplarının kabına ait, münhasır kalır.

Türk Sazı müellif-i muhtereminin şahsiyet-i necîbesine hürmet-i mahsûsam vardır. Bu hürmetimi eserlerinden müteessir olmak suretiyle tezyîd etmek isterdim. Fakat kim ne derse desin çaldıkları sazın hiçbir teli, hiçbir nağmesi beni düşündürmedi, ağlatmadı. Tarz-ı tahassüs ve tebliğleri, kendilerinden dâsitân-serâlik nâmını bile nez‘ ediyor. O kadar gayr-i mûnis.

Sizden kemâl-i tevâzû ile sorarım, Hâmid'in şu:

Pişimde bu secde-gâh-ı tevhîd
Aklımda şükûk, dilde ümmîd
Fevkimde likâ-yı sermediyyet
Zîrimde fenâ-yı âdemiyyet
Hak'dan dilerim hayât-ı câvîd
Eyler beni seng ü hâk tehdîd
İnsâna derim fenâ muhakkak
Rûhum heyecânla der ki: Te'bid!³⁹

37 Mehmed Emin'in, Rıza Tevfik'e ithaf ettiği "Ölü Kafası" adlı şiirinin ilk kıt'ası (bkz. *Çocuk Bahçesi*, s. 32, 8 Eylül 1321/21 Eylül 1905, 1; *Türk Sazı*, İstanbul 1330/1914, 209-210). (h.n.)

38 Metinde dipnot 6: Üslûb-ı atık.

39 Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri*, haz. İnci Enginün (İstanbul: Dergâh, 2013), 123. (h.n.)

Veya:

Ey sen, ey sen ki zîr ü bâlâda
 Âh.. Ey sen ki nezd-i Mevlâ'da
 Sanırım her taraf mezârındır
 Gördüğüm vech-i tâb-dârındır
 Şark, mânâ-pezîr-i envârın
 Garb, mecmûa-bend-i âsârın
 Subh, tasvîr-sâz-ı efkârın
 Şeb, tecellî-nümâ-yı dîdârın
 Rûh, lebrîz-i yâdigârındır.⁴⁰

Veya:

Hubûb eder gibi refâtımız ne hâlettir
 Aceb nesîm-i seherden mi âferîdesiniz?
 Siz ol hakîmi –ki sun ‘-ı bülehd-kudrettir–
 Düşündürür gibi bir şi‘r-i nâ-şinîdesiniz.⁴¹

Veyahut:

Şehbâl-i nâzımız mı bu nûr-ı siyeh-zuhûr
 Pervâz-ı rûhdan daha ulvî hırâmımız.

bedîalarını Emîn Beyefendi’ye kendi lisânıyla söylettirebilir misiniz? Veyâ onun lisanından çok yüksek olan “Âşık tarzı” dediğiniz lisanla siz ifâde edebilir misiniz? Emîn Beyefendi ve peyrevleri külliyyâtına verilen ehemmiyet, eğer avâm tarafından anlaşılmasına, sevilmesine müstenid ise, edebiyat-ı hakîkiye anlaşılmamakla iftilhâr eder. Bizden âlâ bilirsiniz ki her milletin edebiyâtı o milletin efrâd-ı umûmiyesi tarafından seviyen anlaşılabilir. Meselâ, Paris’te E. Rostand’ın *l’Aiglon*’unu, Victor Hugo’nun *l’Année Terrible*’sini yalnız bir tabaka-i mütekâmile anlar. Bu anlayış, Paris köylüleriyle arabacılarına, kahvecilerine de teşmil edilemez. Binâenaleyh her millette havâs ve avâma mahsûs olmak üzere iki lisân-ı edebe ihtiyâç kabil-i inkâr olmayan hakâyıktandır. Kânûn-ı tekâmül, müstakbele doğru yürüttüğü kâfile-i müterakkiyenin arkasında dâimâ bir avâm tabakası bırakır. Kürûr-ı a’sâr, hîçbir sûretle tevîd-i tabakâta kâdir olmamış ve olamayacaktır.

Tekâmül, sukût değil, urûc demektir. Binâberîn Türk’ün edebiyâtı, şahsiyeti kadar yüksek, nâzik bir lisân ister. Bizden sonra geleceklerin *Türk Yurdu* lisânını, lisân-ı edeb olarak kabûl etmeyeceği, iki kere iki dört eder gibi muhakkaktır.

40 Abdülhak Hâmid Tarhan, “Dilber-i Nihân-Peyker,” *Bütün Şiirleri*, 548. (h.n.)

41 Abdülhak Hâmid’in “Bilmem Kimin İçin” adlı şiirinin 5. kıt’ası (bkz. *Bütün Şiirleri*, 505). (h.n.)

Hulâsa, sizin bir iki parça manzûmeniz istisnâ edilmek şartıyla, ben Türkçülerin şimdiye kadar neşrettikleri tûde-i garâib arasında kâilini bilmediğim şu:

Evvel bahâr yaz ayları gelende
Kızılırmak kenârını sel alır
Cümle güzel bir araya gelende
Oğlan kıza nergis verir gül alır

sözü kadar olsun mûnis bir şeye tesadüf edemedim vesselâm. *Türk Yurdu*'nun şimdiye kadar gösterdiği muvaffakiyetlerin başlıcası, en yüksekî kendisinden edebiyat nâmına pek çok şeyler beklenen mühim bir şahsiyeti sukût ettirmekten ibarettir. Ve o ketîbe-i garâib-ictimâda her intisâb edenin âkîbet-i şî'riyyesi de böyle olacağına hiç şüphe yoktur.

Üstad, sizde muhterem bir filozof dimâğından mâadâ ulvî bir rûh-ı şâiriyyet yaşadığını düşünerek bu çıkmaz sokakta artık dolaşmayınız. Biz sizden, müstakbelin terakkiyât-ı edebiyesi için başka şeyler bekleriz: *Kâmûs-ı Felsefe*⁴² ve *Felsefe Dersleri*'nden sonra mükemmel bir ilm-i rûh, münakkah bir hikmet-i bedâyî, vâsık bir târîh-ı edebiyât, ulvî bir külliyyât-ı şî'riyye; işte şahsiyet-i mümtâzenize yakışan hizmetler!.

Sizin iştihâra ihtiyâcınız yoktur. Müstakbel, sizi, hâldeki yüksekliğinizden ulvî tanımalıdır. Öyle ise, neşr-i garâible celb-i enzâr fikr-i mecnûnânesine kapılan o zümreden dâmen-keş-i i'tilâ olun. Biz sizin, velev bir ân-ı muvakkat için olsun, rencîde-i nâhun-ı tenkîd olmanıza tahammül edemeyiz. Sizi pek yükseklerde görmek isteriz. Zaten makâmınız da illiyyîn-i edebdir.

İşte, azîz ve muhterem üstâd, ben *Türk Yurdu* edebiyatı için böyle düşünüyorum. Fikrim yanlış ise lütfen tashih ve tenvîr etmenizi sûret-i mahsûsada temennî eylerim.⁴³

İhtirâmkâr-ı kadîminiz
Rifat Celâl

Edirne, 14 Temmuz, sene 332⁴⁴

(Rifat Celâl, *Edirne'den Bir Sadâ: Doktor Rızâ Tevfik Bey'e*, İstanbul 1332).⁴⁵

42 Rıza Tevfik'in "Canon" maddesine kadar sadece iki cildi yayımlanan *Mufassal Kâmus-ı Felsefe* adlı ansiklopedik felsefe lügatı (İstanbul 1332/1916, 1336/1920). (h.n.)

43 Rıza Tevfik'in, bu mektuba karşılık "Aziz Dostum, Eski Arkadaşım Şâir, Edib Rifat Celâl Bey'e" başlıklı cevabî mektubu *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiye*'nin sonunda yayımlanmıştır (540-547).

44 14 Temmuz 1916.

45 13 sayfalık müstakil bir risale hâlinde basılan bu mektuba Rıza Tevfik'in *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefiye*'nin sonunda da aynen yer verilmiştir (530-540).

VII

Edirne, 13 Eylül 332⁴⁶

Pek muhterem Rızâ Beyefendi,

Büyük hediyenize teşekkür etmek ve Türkçe şiirler hakkında sizden hakiki izahât alabilmek için uzunca bir mektup yazmıştım. Bugüne kadar cevâb tenezzülünde bulunmadınız. Sükûtunuz, beni büyük bir mâide-i fikriyyeden mahrûm bıraktı. Acabâ mektubumda, bilmeyerek yapılmış bir hatâ ile sizi gücendirdim mi? Şahsiyet-i necîbenize karşı kalbimde minnetarlıktan başka bir şey olmadığı için öyle bir hatâyâ da imkân veremiyorum.

Ricâ ederim, iki satırlık bir mektûbla cevap verin. İsterse itâb olsun. Sizin itâbınızı da hırz-ı cân edecek bir perestişkâr-ı ulviyâtımız olduğunu unutmayın.

Bâkî, eydî-i fâzılânenizi hürmetle sıkarak arz-ı ihtirâm eylerim azîz ve muhterem efendim.

İhtirâmkârınız
Rifat Celâl

VIII

12 Teşrîn-i Sâni 334, Edirne⁴⁷

Eazz ve muhterem üstâd,

Maârif Nezâreti, tarih-i teessüsünden beri, çok şükür bir nâzır görebildi. Bu vazîfe-i mühimmeyi kabûlünüz, ne kadar büyük bir vatanperver olduğunuzu bir kere daha isbât etti. Riyâsız tebrikâtımı takdîm ile te'yîd-i muhâleset eylerim efendim.⁴⁸

Muhibb-i kadîminiz
Rifat Celâl

46 13 Eylül 1916.

47 13 Kasım 1918.

48 Bu kısa mektubun arkasına Rıza Tevfik şunları yazmış: "Maarif Nezareti'ni kabul edişim münasabetiyle eski dostum şair Rifat Celâl'in tebriki." (h.n.)

IX

7 Mart 335, Edirne⁴⁹

VAR MIDİR?

–Pîrimiz, üstâdımız Doktor Rızâ Tevfîk Bey'e–

Onlar çaldı, biz oynadık, yorulduk
 Doktor buna bir dermânın var mıdır
 Bezenilmiş yalanlardan usandık
 Kara güne ak destanın var mıdır?

Erenler bezminde posta geçersin
 Ledünniyât bahsinde büyük ersin
 Dâimâ akı karadan seçersin
 Aceb müjde-i rahşânın var mıdır?

Pirinç hırsıyla hor baktık bulgura
 Gittik Dimyât'a biz düştük çukura
 Yuvarlandık çikalım derken Tûr'a
 Kurtarmağa bir imkânın var mıdır?

Bazıları diyorlar ki: -Vâ hayfâ!
 Kara eller yara açtı vatana
 Beyâz eller temiz midir acabâ
 Bu bilgiye bir kaftanın var mıdır?

Kader böyle imiş, n'olduysa oldu
 Peymânemiz zehr-i elemle doldu
 Sekerâttayız gül benzimiz soldu
 Ömr-i sâniye imânın var mıdır?

Vardır sarığınla sikken, zünnârın
 Dostusun sûfînin, dervîşin, küffârın
 Açılısın Vilson'a tûtî minkârın
 Millete böyle peymânen var mıdır?

Eski Dostun
 Rifat Celâl⁵⁰

49 7 Mart 1919.

50 Şiir, "Osmanlı İnhisarlar İdaresi Edirne Baş Müdüriyeti" antetli bir kâğıda yazılmıştır. (h.n.)

X

Feylesof Rızâ Tevfik Beyefendi'ye

Muhterem efendim,

Gülşen-i Râz hakkındaki tettebbuâtımıza ait üçüncü makaleyi de, diğerleri gibi, kemâl-i dikkat ve lezzetle mütalâa eyledim.⁵¹

O makale-i ârifâne ve mürşidânenin son kısımlarında "Vahdet-i vücûd" dan bahsederken misâl intihâb eylediğiniz:

Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler,
Ol mâhîler ki deryâ içindedir deryâyı bilmezler.⁵²

beytini, Üsküdarlı Azîz Mahmûd Efendi'ye izâfe ediyorsunuz ki doğru değil.

Nazar-ı hurde-şikâfınızdan, nasılsa, kaçırılmış bir nükteyi de muhtevî bulunan o beyit Hayâlî merhûmun bir manzume-i mutasavvifânesindedir. Hattâ *Hüsn ü Aşk* sahibi Şeyh Gâlib merhum, o manzûmeyi emsâline fâik bir sûrette tahmîs eylemiştir.⁵³ Aziz Mahmud Efendi'ye isnâd ile, Hayâlî'nin rûhunu rencîde etmeyiniz üstad! Çünkü Hayâlî, Azîz Mahmûd Efendi'den, çok yüksek sözler söylemiştir.

Beyti güzel tefsir ediyorsunuz. Evet, "*Cihânı yaratıp tezyîn eden zât-ı Hak yine o cihânın içindedir*" diyor ve bunu söylerken, Hakk'ı yani Rabb-ı kâinâtı kendi beytine de o kadar zarîfâne gizliyor ki, siz bile farkına varmadan geçiveriyorsunuz.

Bakınız:

"Tezyîn etmek" mânâsına olan "ârâset" masdarından müştak "ârâ"nın muhtevî bulunduğu hurûfu, hesâb içinde tatbîk ederek, Hayâlî'nin kendi lisânıyla arayıverecek olursak, bir muayyen neyyîr-i hakikat tezâhür eder:

⁵¹ Rıza Tevfik'in "*Gülşen-i Râz* Hakkında Tettebbuât-ı Felsefiye" başlıklı seri hâlindeki makaleleri için bkz. *Peyâm*, nr. 130-372, 12 Kânûn-ı Evvel 1335 [1919]; nr. 136-378, 18 Kânûn-ı Evvel 1335 [1919]; nr. 143-385, 25 Kânûn-ı Evvel 1335 [1919]. Rıza Tevfik'in adı geçen makaleleri ile bu makalelerdeki bazı meseleler hakkında Elmalılı Muhammed Hamdi, Tâhirül-Mevlevî, Abdurrahman Âdil, Süleymân Nazîf ve Mehmed Ali Aynî'nin mektup-makaleleri *Gülşen-i Râz Hakkında Tettebbuât-ı Felsefiyye*, haz. Kemal Kahramanoğlu ve Ali Utku (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019) adıyla bir kitap hâlinde yayımlanmıştır. (h.n.)

⁵² İkinci mısramın vezne uyması için: "*O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler*" şeklinde olması gerekir. (h.n.)

⁵³ Şeyh Gâlib'in tahmisi için bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı*, haz. Naci Okçu (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 288-289. (h.n.)

$$\begin{array}{r}
 \text{elif } 1 \\
 \text{re } 200 \quad \text{ârâ=Rab çünkü } 200+(\text{be}) 2=202 \\
 \text{elif } 1 \\
 \hline
 202
 \end{array}$$

Güzel değil mi efendim?

Bu muhtıramı bir tuhfe-i dervîşâne olarak kabûl buyurmanızı bi't-tahmîn ellerinizi sıkarım efendim.

Rifat Celâl⁵⁴
27 Kânûn-ı Evvel 335, Edirne⁵⁵

⁵⁴ Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, nr. 571. 363.

⁵⁵ 27 Aralık 1919.

تشریح تالی ۱۱۱۱ معصیات و تفریح
 ضامنم
 مکتوب وفا الموبتک بعامه طرزی او قوم .
 یک مخوف اولدم . بزم صله دوزلدی . اقدسه
 تقسیم اهدام ایلیو . روزن کجه نابه صبا و سله
 وضائله داره قوتده . سنی جتعه بیزا .
 ایندی کولج طولایا مجبوم . صیه یا کله اویرک عتای
 عضولایم . اقدسه تحییه خالصانه زینت
 بلیقه بی واسطه ایلیو . باه واره اولغونیم
 برار یا فین
 قصبه اولک
 انقیضه کلدی

جید معصیات قهرمانی حسی اقدی سزده نافر
 شفاعت بکلور اتق
 1908

ایستاد بزرگوار

بجز خورشید و ماه و اوران سپهر ، آن وقت که در عالم غایت ایستاد سزایم و اولاد ،
رضیخ سالار ملک حلال اجساد . گه گشته بودم یوزده بدره ایتم
زبانم او خوردم . بچشمه بخیل فامیلم یا درگاه زده . نشتم الهیای -
کتابم زده غمناکم . سخندای بیخون بیخون کتابم . در حاله و عالم .
سنگ نگریدم سزایم اولاد سپهر یا کتابم ، یا خوردم خیمت
فلنصف مقالایم سزایم اولاد سپهر . مجبوره خوردم بر قافله
غایت بدیدم سزایم کتابم ، صاحبم او خوردم قد . اولادم همه خوردم
نقد ایلم خوردم .

خانم ایمن حضرتکی او به یک علمه بنیاد . اندر به کجاست
نخترانه قانی سینه که اندر یک سینه و جمع الکانی صفت .
اقبل .

اولاد سزایم
بدره کتابم
نقد خوردم

بیت مجید یا دوغ فلور به باغیر

Dördüncü mektubun ikinci sayfası.

۷۸ کانون اول . اوینه .

اغزده و عجم خویشم ،
امرزمه امثال ایلم فلورم کوند یوزم . ایتم با همه
او غلستانم . مجبورم آغز . ایتم با بهاری بوزم نه تقدیم
ایتم . بزی . مصفا اصفه زحموت ، وقتید ، برعاصده باسمه
سوزی بولیم [تولید] - ایتم ایتم [اولاد سزایم] عنوان
بازاری ، سوزده . سفد غریبه نازلی مقالک صورتده قانی ترمید
شغل ایلمه وارفتادانم فلان رفعت اولادکی . [بلبله زنجیر] کلاهی .
ایتم کسوه . بوزم بر کون اولاد اولاد کوند - سوزم . شایان
سوزم کوند - سوزم کوند .
ترجمه حاله شوقیه سفارده فلان بیلم .
بویک سوزم ، فلور ، اوینه ، طابروف ، امرزمه ، یوزمده اولاد
فلور سزایم بولیم اولاد صورت کون فلور یازم ، سوزم یازم و
المانده ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم
ناتم سوزم سوزم ناتم اولاد کون اولاد کون اولاد کون اولاد کون
ایتم کوند و کلاهی .
فلور ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم
دوسه ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم
دوسه ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم ایتم
قاری کونین کون و فضیلتان مینده ، بوزم به به اولاد کون
سوزم - سوزم سوزم اولاد .

۸۰

Dördüncü mektubun ilk sayfası.

خیاتات الیم اولمده هر خطه زواج
کوزوم مطوف آتات بریده هر تک و بیترام
اوت، مشغول امرف- بامک تا- و بیترام .

نخله سیر کله بردها فتح مجال اولدی
نقل بر فرقت وقت کله ، بایلم نه حال اولدی
صاح فرم معوروم صید افرول اولدی
منامج نوبل- اولون دیو- دم بر ملال اولدی
اینه قلب مطونم سنکوت بی حال اولدی
صفتی بر بر سنکله صول عشقم بایمال اولدی ،
صفتی اولدی قوتیه -

— بل- هجرت —

« - روح صفا ، »

طها بر خیابان جلوه بار- اولدی
هنایات عنایله اولدی صوم ، زار اولدی
فتریه بر صبری سیمه زک و آهنگل- اولدی
بل- اولدی کله هم نشین یا- اولدی ،
باری ایستی یا- اولدی ، کوم خدا- اولدی
یاغده یا- اولدی کفانی تا- اولدی .

کوزول کوزلی ، کوزلوی عکسی آنا- کمالک-
محیطده غایان اخیلکله هم مالک-
غروب و صبح و شب آنا- کوم و انصافک-
ن وار- حاصل سنده افرای جمالک-
کلهکله هر طله نالکله- مرغ بی مالک-
باری بیام- سنن ایت حسبالک-

سه- دن اولدی بیتری بلع صولدی اهرام
غریب ، اخلای صمد- دیوه بیوا غموزام
کونیا اولان بر وصف عمه زواج

خلا

عظمیٰ کھلے، مکھن، اٹھلے آنا اور لالہ
فدہ مستحق اور بر ترکیب تار کے حال
صفت عطفہ والہ حتیٰ بویولہ جسمی !

صانہ نزع اتمہ بتون و ہیلیری و ستہ یا
فالمسہ بر صومہ و مگھنکے عا۔ و حیبا
آہ، ای تائیخی، ای آئیہ عیوت نما
دستہ اولیہ عادتاً لفظ۔ حیبت کا
عینہ عیونہ محرمیج، مڈلوف لھولا
بویوم بر لھیبہ اصیہ مگھنہ۔ بیلو بھابھ !

دیندک بوزارایہ نہ سویبہ جکی بتون بتون
سائوسم . بوزارک بوسقوٹ اخلاصی اللہ
آجیبک . دکھو افغ !
رضیقہ عکسہ بھلیا۔ بوزارہ القاسمہ زہ مقلہ بلدی
بایات الکرزی صقیع عظیم افغ !
رضیقہ بلدی

کلا

صانہ برش اولیہ ، لھویون۔ وہا۔ سرو۔
صانہ غائبہ بویون ، لھو طرفہ سو۔ ، لھیبہ غور۔
صانہ دستہ دستہ ایسہ بالفانہ فاندہ اتمہ
صانہ بام مسجدہ بلفا۔ جلیبا عہ فاسہ
لھو جرتہ بر نہ و بو ، لھو نہ سو فو کورہ صا۔
صانہ بچو بچ۔ غائبہ سو صو دا۔ .

لھو طرفہ برفون فتہ ، سندا بستہ خراب
استخوانا۔ حمت مجموعہ گرگ و غراب
ڈاڈا سا دا۔ آتسہ ، لھو جرتہ بیجی و نا۔
انتقال اتمہ طرہ صانہ غنای غناب !
بویوم دھیبہ اغتبا۔ فایں لوزہ مکہ حجاب
سائوسم اللہم طویو بچہ بچہ خنہ و باب !

صوبہ . بر رویا ایسہ ، فطلمی و مزججی بر جھلی
افندل اتمہ صاب صاب ایہ ، صوف بوزارہ -
قالسہ ، لھو کھنہ قلب ایہ آسودہ حال
کلا

دوقتور رضا توفیق بکه مکتوب

بک محترم استاد ،

قیمتدار اثر کزله [۱] مکتوب کزلی مسرتله آلم. کلمه نیک
 بوتون شمولیه بویوک اولان بو کتاب مستطاب ایچین سزه ،
 صاف ، ریاسز بردوست ، خایر ، سزدن بک چوق شیرلا اوکرمش ،
 آق صاجلی برشاگرد قلیله عرض شکران ایلم .
 استاد ، امین اولکزرکه قرق بشنجی سال حیایمه قدر بویله
 جدی ، بوقدر حکیمانہ برتنقید او قومق شرفه نائل اوله مامشدم .
 شناسی دورندن باشلایه رق ناجی دورینه قدر [تنقید] نامیله
 یازیلان آثاره ، شویله برکوز کزدیریه جک اولورسه ، هربری
 برغیظ شخصینک آغوش احترامنده بویومش ونهایت خواهشکران
 ادبک سرعربنده برغمامه چرکاب کبی پاتلامش لوئیات خاییده
 ادادن بشقه برشی اولمدینی تظاہرایدر . بونلرک ایچنده الکائی
 یازلمش دیه کوستریلنلرک محتویاتی : - شومصراعده وصل عین
 واقع اولمش ، صدر بیتده [ان] امالہسی جائز اوله میاجنی
 اونودلمش کبی عادی شیردن عبارتدر .

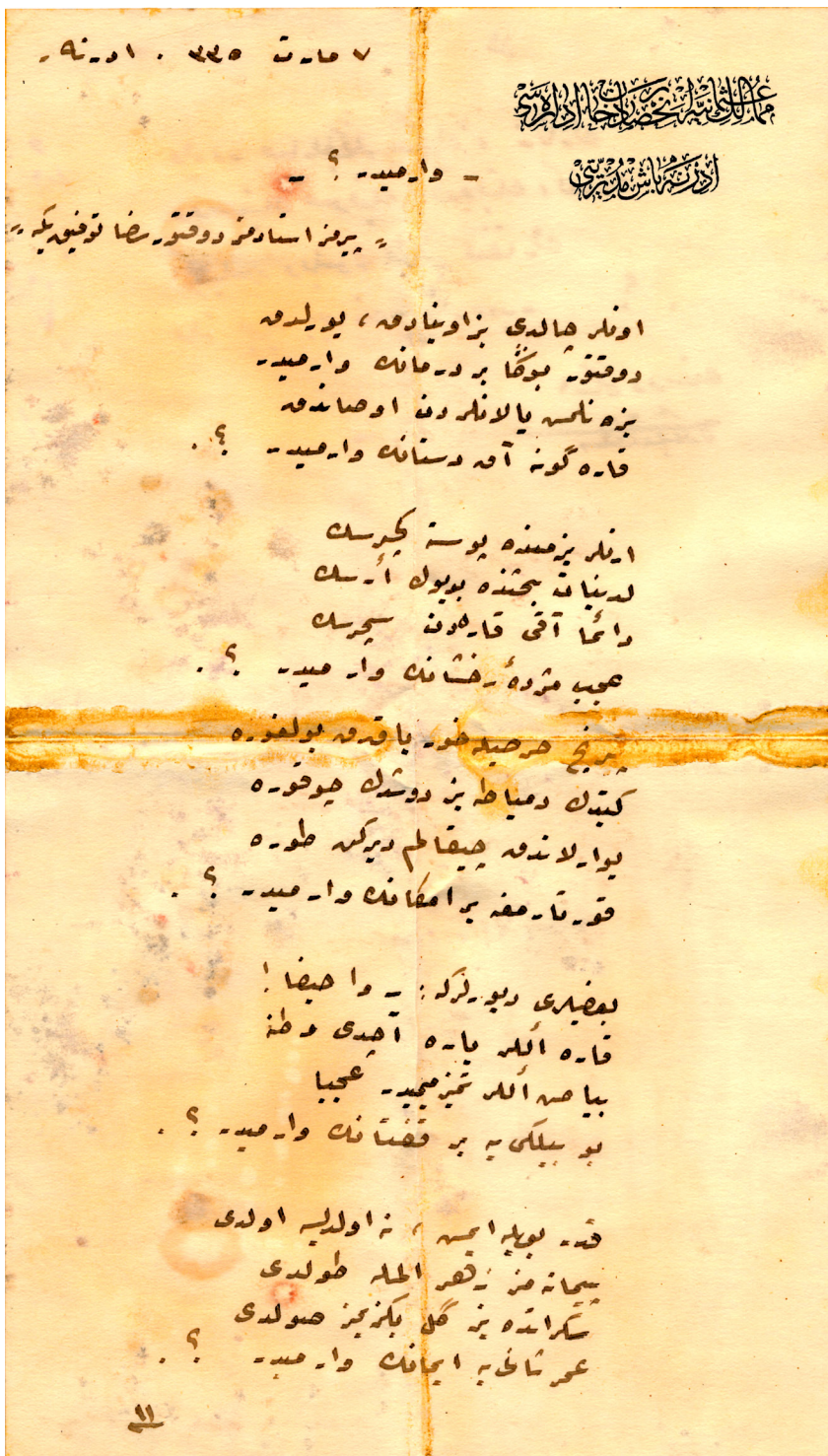
(۱) فدیقه درسلیری .

ادرسه . ۱۴ ایلول ۱۳۳۷ .

بیک محترم رضا بیک افندی ،

بیوک هدی کوزه تشکراتیک و توره کجه سمره هفتنه سزندن حقیقی
 ایضا هابه آله بیایک ایجه اوزونجه بر مکتوبه یازمتم . بیکونه قد
 هیلجه سزندنه بولما دیکیز . کوتکیز ، بی بیوک بر مایه فکری دن
 محروم بر اقدی . عجبیا مکتوبده ، یالیم بیک یالیمه بر هغه ایله
 سزنی کوجنده . رحیم ؟ شخصیت نیجه کوزه قایقی قلمده متدالقدن
 نیجه برشی اولغنی ایجه اولیم بر هغه یاره ایگانه و بیره مویوم .
 ایضا ایله هم ، ایکی طرفه بر مکتوبه جواب و بیک . ایستیم عیانه
 اولسون . بجزک عیانه بیزی ده سزندنه جان ایله حین بر
 علویانکیز اولغنی ارونو تریک . بالا ، اییدی فاضله نزی هرمنه
 صیقه ره عله اهنام ایلمم عزیز و محترم ایق .

اختره امهالیز
 قصیده

Dokuzuncu mektuptaki şiir.